

İslâm'ın 'Öteki' Tarihi

Siyeri Farklı Okumak I, Mekke Yılları,

Mehmet AZİMLİ, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2008, 205 Sayfa.

Siyeri Farklı Okumak II, Medine Yılları,

Mehmet AZİMLİ, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, 350 Sayfa.

'M.Ö. 213 tarihli bir fermanla feodal devletlerin tarihini içeren ve resmî arşivin dışında yer alan bütün kitapların yakılması emredildi. Bu uygulamada amaç, imparatorun büyük danışmanının dediğine göre, bugünü eleştirmek için geçmişini inceleyen bilginleri engellemektir.'¹

Tarih alanına ilişkin bir mevzû söz konusu olduğunda sürekli hatırlatılan '*Tarih tekerrürden ibarettir.*' sonuç cümlesi, vak'anüvis bir tarihçinin talihsiz yazgısına işaret eder. Ranke'nin kabullenmediği bu yaygın bildirge, bir yandan gerçekleşmiş olayları içeren tarihe, diğer yandan gerçekleşmesi muhtemel olayların '*temsil*'ine atıf yapmaktadır. Buna göre tarihçinin, başta tarih ilmi olmak üzere her hangi bir ilme hizmeti söz konusu değildir. Zira olaylar sürekli tekrar etmekte ve dolayısıyla aynı sonucu vermektedir. Üstelik tekerrür ettiğine inanılan tarihin vücuda getirdiği mitolojik varsayımlar, alternatif bir perspektif bulunmadığında kolayca gelişip, insanların zihninde yer tutabilmektedir. Bu çerçevede yüz yıllar önce gerçekleşmiş vâkıaları değerlendirmeye tâbî tutan ya da değerlendirme sonuçlarını tenkîd etme iddiasında bulunan '*ilim adamı*'nın, târihî eleştirinin usûlüne ilişkin kavramları özümsemesinin yanında '*sağlam bir tarih bilgisi*'ne de sahip olması zorunludur.

Rivayetlerin hizmet ettiği amaç ne kadar kudsî olursa olsun, sorgulanmadan ya da ne şekilde anlaşılacağı düşünülmeden ortaya çıkar[t]ılması, yukarıda değindiğimiz mitolojik varsayımların hızla türemesine ve toplumda yer bulmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla bu durum, geçmişte olduğu gibi günü-

¹ John Tosh, *Tarihin Peşinde*, Çev: Özden Arıkan, İstanbul 2008, s. 7.

müzde de '*kendimize*' ait '*rivâyât-ı târîh*'in bir şekilde meşrulaştırılması sorununun ortaya çıkarmaktadır.

Nitekim pek çok araştırmada rivayetlerin, içinde bulunulan zamanda meydana gelen hangi olaya benzediği söz konusu edilirken sebep-sonuç bağlamı eksik bırakılmış, böylelikle '*Siyer*' de târîhî bir süreç değil, renkli bir dizi film(!) olarak yorumlana gelmiştir.

Ancak tanıtımını yapacağımız her iki çalışma da mezkûr rivayetleri târîhî süreç içerisinde değerlendirmiş, '*Siyer*'e hâkim olan mitolojiler sorgulanmış, mevcut anlayışlara '*radikal*' alternatifler '*usta*' iddialarla sunulmuştur.

Elbette bu çalışma, muhafazakârların '*atalarının mefâhirleri*'yle çelişecek, bir tarih araştırması itibarını kazanmak için oldukça çaba sarf edecektir. '*Siyer*'de oluşturulan '*geleneksel İslam tarihi anlayışı*'nın, târîhî tartışmalara zenginlik katacak perspektifler oluşturmadığı göz önünde tutulursa, yazarın her iki çalışmasının kıymeti daha naif bir şekilde teslim edilecektir.

Sözün burasında, Müslümanların târîhî evrimlerinin mantıksal bir çerçevede ele alındığı her iki eserin de '*İslam tarihini bilinenlerden yeniden kurma*' daha doğru bir ifadeyle '*içeriden yeniden kurma*' iddiasında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim yazar, neredeyse tüm araştırmalarda sıklıkla kullanılan rivayetlerin özgünlüğünden şüpheye düşerek, gerçeği bulma yoluna gitmiş, benimsediği değerlerin etkisiyle dikkat çekici saptamalarda bulunmaktan kaçınmamıştır.

Evvelâ, yazarın eserinde kullanmış olduğu rivâyetleri sorgularken sıklıkla başvurduğu '*abartma*, *uydurma*, *mevzû*, *yalan*, *zayıf*' ya da '*sahih*' gibi ifadelerle neyi kastettiğini, eserlerinin her hangi bir yerinde açıklamamış olması, eserin usûlüne ilişkin bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Mesela bir rivâyetin '*abartma*' hususiyetine hâiz olması, o rivâyetin doğru olmadığını gösterir mi? Ya da '*uydurma*' yargısı rivâyetin niceliğine mi yoksa niteliğine mi aittir? Niteliği akla uygun olmayan rivâyetler, sadece bu yüzden '*yalan*'lanabilir mi? Mekke Yılları, s. 43'te geçen bir rivâyetin hem '*abartı*' hem de '*uydurulmuş*' olarak tavsif edilmesi, yazarın her iki yargıyı aynı anlamda ele almasından mı kaynaklanmaktadır?

Fil Sûresi'ne ilişkin mevzûnun izahı sırasında aktarılan '*mitolojik(!)*' bilgilerin Elmalılı Hamdi Yazır, Celal Yıldırım gibi müfessirlerin eserlerine dayandırılması,² bir tarih araştırması için nasıl bir anlam ifade etmektedir? Burada aktarılan bilgiler tarih kaynaklarında mevcut değil midir?

Râhib Bahîra hadisesini '*yorumlayanların yorumlarının değerlendirilmesi*'³ ne demektir? Hadisenin neş'et ettiği rivayetlerin tenkide tâbî tutulması yeter-

² Mekke Yılları, s. 33, 34

³ Mekke Yılları, s. 66

li görülmemiş midir? Yine Hz. Hatice'nin 55 yaşında menapoza girmiş olduğu ve dolayısıyla çocuk doğurmasının mümkün olmadığı iddiasının ilmî dayanağı bulunmakta mıdır? Böyle bir iddia *olayları kendi târihi süreci içerisinde değerlendirme* anlayışına ters değil midir? Ya da sadece bu husustan yola çıkarak Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile 28 yaşında iken evlendiğini mâkul bulmak uygun mudur?⁴

Eserler incelendiğinde metoda ilişkin ilk göze çarpan hususlar muhtemelen bunlar olacaktır. Ancak bunun yanında eserde, genellikle rivâyetlerin kendi doğal süreci içerisinde değerlendirilmesi, en azından buna dikkat çekilmesi, eserlerin yine metodu açısından önem arz etmektedir. '*... her kıtlıktan sonra bolluk gelir.*'⁵ saptaması, rivâyetlerin değerlendirilmesi hususunda söylemiş olduğumuz metoda ilişkin en bariz misallerden birisidir.

Eserlerin metoduna ilişkin ifade etmeye çalıştığımız birkaç husustan sonra, eserlerin içeriği hakkında şunları söylemek gerekmektedir:

Eserlerin ilk cildi olan '*Mekke Yılları*', Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesi hayatını tasvirle başlar. 'Fil Hadisesi'ne de eserin ilk bölümlerinde temas edilir. Sonrasında Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluğu, gençlik dönemi, aile ve dînî hayatı üzerinde durulur. Hz. Peygamber'in 'Peygamberlik Dönemi' ile başlayan ikinci bölüm, 'Medine'ye Hicret'in anlatıldığı üçüncü bölümle eser sona ermektedir.

Eserin ikinci cildi olan '*Medine Yılları*'nda, '*Siyer Yazıcılığında Malzemeyi Kullanma Problemi Çözüm Önerileri*' başlığı dikkat çekmektedir. Yazar bu bölümde kaynakları, '*seçilmiş, tercih edilmiş, aşırılmış, adapte edilmiş, üretilmiş, değiştirilip kurgulanmış, telif edilmiş, yüceltme temelli abartılmış, muğlak ve karıştırılmış*'⁶ gibi evsâfla tanımlayarak aslında 'Siyer'e kendi bakışını özetlemiştir. Devamında çeşitli çözüm önerileri sunan yazar, olayların tarihsel bağlamdan soyutlanmadan anlaşılması; rivayetleri değerlendirirken akıl, mantık ve insânî öğelere âzamî derecede dikkat edilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Medine Yılları, dört bölüm ve bir '*Ek*'ten oluşmaktadır. İlk bölüm Hudeybiye Anlaşması'na kadar olan bölümdür. İkinci bölüm, Hudeybiye sonrası olayları içermektedir. Üç ve dördüncü bölüm daha çok Hz. Peygamber'in aile ve sîyasî hayatına ilişkin mevzulara aittir. Ek kısmında ise yazar, oryantalistlerin '*Siyer*'i anlama hususundaki görüşlerini izah etmeye çalışmaktadır.

4 *Mekke Yılları*, s. 77

5 *Mekke Yılları*, s. 52

6 *Medine Yılları*, s. 11-20

Sonuç ve Değerlendirme

İlk olarak şunun altını çizmemiz gerekiyor; yazar, eserlerinin tamamında, 'Siyer'e ilişkin temel başlıklara muhakkak atıfta bulunmuş, olayları belli bir kronoloji ile vermiştir. Ancak eserlerde yer alan bazı mevzûların varlığı da okuyucunun aklında bir takım soru işaretlerinin oluşmasına sebep olabilecek niteliktedir. Mekke Yılları'nın anlatıldığı eserde yer alan '*Fil Hadisesi*', '*İsrâ ve Miraç Olayı*'; Medine Yılları'nın anlatıldığı eserde yer alan '*Kur'an'ın Toplanması*' gibi vakıaların '*târihi süreç*'le doğrudan bağlantısının olmadığını düşünmekteyiz. Belki bu mevzûlar '*Siyer*' adı altında değil de bir başka başlıkta değerlendirilebilir.

Tanıtım yazımızın giriş paragrafında '*bugünü eleştirmek için geçmişini inceleyen bilginleri engellemek*' cümlesine dikkat çekmiştik. Bundan yaklaşık 22 asır önce gerçekleştiği aktarılan hadisenin günümüzde farklı şekillerde tezâhür etmediğine inancımız bulunmaktadır. Ancak her hal ve zamanda bilginlerin '*bir şekilde*' engellenmesi de sosyolojik bir realite olarak, toplumda yerini muhafaza etmektedir.

* * *

Yard. Doç. Dr. Cahit KÜLEKÇİ

İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi